

# ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ СТУДЕНТАМ-СТОМАТОЛОГАМ

*Одеський національний медичний університет*

---

Є. В. Опря, В. А. Пахмурний, Е. В. Мельник

## ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ МЕДИЦИНСКОЙ ПСИХОЛОГИИ СТУДЕНТАМ-СТОМАТОЛОГАМ

*Одесский национальный медицинский университет*

Доказана важность преподавания медицинской психологии будущим врачам, в частности врачам-стоматологам, ее роль в формировании личности врача-стоматолога, и важнейших для врача черт характера, в частности гуманности, сострадания, самоотверженности и гуманизма. Определенная доминирующая роль мотивационной составляющей как в обучении так и в дальнейшем самосовершенствовании. Показано, что высокий уровень психологической подготовки будущих стоматологов позволяет им предупредить в будущем развитие профессионального стресса и синдрома эмоционального выгорания.

**Ключевые слова:** медицинская психология, студенты-стоматологи, личность врача-стоматолога, мотивация, самосовершенствование, профилактика профессионального стресса и синдрома эмоционального выгорания.

Y. Oprya, V. Pakhmurnyy, E. Melnyk

## PECULIARITY OF MEDICAL PSYCHOLOGY TEACHING TO FUTURE DENTIST

*Odessa national medical university*

It was proved the significance of the teaching of medical psychology to future doctors, for example dentists, it's role in the formation of the personality of a dentist, and most important for the physician's personality features, including humanity, compassion, dedication and humanism. It was determined the dominant role of motivational component in education as well as for further self-improvement. It was shown that a high level of psychological training of future dentists can prevent them in the future from development of professional stress and emotional burnout syndrome.

**Key words:** medical psychology, dental students, dentist's personality, motivation, self-improvement, prevention of professional stress and burnout syndrome.

Особистість майбутнього лікаря, його моральні та професійні якості формуються в процесі навчання в медичному університеті. Тому зміст і організація освітнього процесу, націленого на формування особистості майбутнього лікаря, його цивільної відповідальності, правової культури та правової самосвідомості, духовності, ініціативності, самостійності, толерантності, здатності до успішної соціалізації в суспільстві, професійної зрілості, є однією з актуальних завдань вищої медичної освіти. Професійна компетентність майбутнього лікаря - це система професійно значущих якостей, знань, умінь і навичок, об'єднаних гуманно-ціннісним ставленням до хворих та колег по роботі, постійною спрямованістю на особистісне та професійне вдосконалення.

Серед проблем теоретичної медицини та практичної охорони здоров'я, пов'язаних з професійною діяльністю лікарів та інших медичних працівників, етико-деонтологічні проблеми до теперішнього часу не займають належного місця і не користуються престижністю. Питання деонтології виявилися другорядними. Останнім часом все частіше в засобах масової інформації з'являються повідомлення про низький рівень етико-деонтологічної підготовки лікаря. Урбанізація, комп'ютеризація, розвиток наукових засобів комунікації і багато іншого змінили і ускладнили можливості та умови прямих міжособистісних контактів, безпосереднього спілкування. Людина віддалилась від природи, від живого навколишнього світу. Отже, питання етико-деонтологічних пла-

ну, в тому числі питання спілкування, стали особливо актуальними і соціально значущими. Таким чином, ми змушені дбати сьогодні, готовлячи майбутнього лікаря, не тільки про деонтологічні аспекти виховання у вузькому смислі, а й про ноетичний компонент виховання. Це є одним з провідних завдань медичної психології як навчальної дисципліни.

Медичним працівникам притаманні особливі риси характеру, що відрізняють їх від людей інших професій, бо в руках медиків найцінніше - життя і здоров'я людини. Ця найвища відповідальність не може не накладати відбиток на особистість лікаря. Логічно припустити, що в медицину йдуть люди ті, яким притаманні певні властивості характеру. У процесі навчання, прилучення до лікарської діяльності у свідомості студентів створюється уявлення про образ лікаря, врачавателя, цілителя, що склався з давніх часів. Він по суті своїй мало змінився до теперішнього часу в силу непорушності морально-етичних вимог до професії лікаря. Від людей, що вступають у боротьбу з хворобою, споконвіку були потрібні високі людські якості і бездоганна поведінка. Багато критеріїв змінилося, але суть їх залишилася незмінна - високі вимоги до моральних принципів і інтелекту лікаря. Робота лікаря оцінюється не завдяки тисячам добрих справ, а частіше однією помилкою. Одними з головних моральних якостей лікаря є самовідданість, здатність абсолютно, до кінця належати своїй справі, не шкодувати себе в ім'я благополуччя інших. Самовідданість пов'язана з певним ризиком для себе, з обов'язковими, а деколи і незворотними самозатратами. Причина і наслідок цих якостей - гуманізм. Винагородою для лікаря є повернене здоров'я, врятоване життя. Перевага лікаря - найглибше задоволення своєї граничної потреби, крайньої наближеності до долі людей. «Бути щасливим щастям інших - ось справжнє щастя і земний ідеал в житті всякого,

хто обирає лікарську професію», писав М.І. Пирогов. [1]

Але існує ще одна якість, яку виховати не просто, оскільки це не якість характеру, а властивість душі. Це справжнє співчуття, яке вимагає знань і дій, а не сентиментальних переживань. Вона є настільки глибокою, що ні притупляється навіть від постійного споглядання людського болю за довгі роки роботи. Цілком природно, що лікар повинен бути порядною, совісною людиною. Робота лікаря передбачає велику відповідальність за життя людей. Совісна людина не може працювати в півсили, не може обдурити, залишити без допомоги. Він прагне розуміти оточуючих, вміє їх цінувати. Все це має забезпечити сучасна система підготовки медичних кадрів [2].

Медико-психологічні та етико-деонтологічні аспекти формування особистості майбутнього фахівця-стоматолога є першочерговими, але ніяк не другорядними.

Можна довго говорити про різні фактори, що впливають на вибір професії, але викладачам доводиться працювати з тими студентами-стоматологами, які пройшли вступні випробування, були зараховані до університету й успішно пройшли попередні 3 курси навчання. У той же час необхідний, більш ретельний професійний відбір, при вступі до стоматологічного факультету, тому що вже на початковому етапі навчання значима особистісна готовність для роботи в системі «людина-людина». Не можна сперечатися з тим, що одним з основних інструментів у роботі стоматолога є його власна особистість. Особистість стоматолога і її професійний розвиток полягають не тільки у роботі з клієнтами, але і в роботі з самим собою. [3]

На наш погляд, особливе місце у навчанні студентів, у тому числі й в отриманні навичок професійної готовності, належить медичної психології, якій дуже мало часу приділяється. Підготовка з медичної психології не тільки забезпечує базову основу

самостійної роботи майбутнього лікаря, а й має важливе значення і для збереження психічного здоров'я самих студентів, усвідомлення ними професійної придатності в системі роботи «людина-людина». Основна мета занять з медичної психології - формування професійної самосвідомості. Студент повинен засвоїти, що від майбутнього лікаря потрібна не тільки спеціальна професійна підготовка, а й психологічна відповідність обраній професії. Тільки професія лікаря включає такий ціннісний аспект, як орієнтація на іншу людину як на найвищу цінність, рівну цінності власного Я. [4]

Загальна медична психологія вивчає психологію здорової людини, розвиток психіки в онтогенезі, загальні закономірності впливу психічних факторів на здоров'я людини, психологічні особливості контакту лікаря з хворим, основи психогієни. У той же час у своїх спеціальних розділах медична психологія розглядає питання лікарської етики при спілкуванні з конкретними хворими і при конкретній патології (психологічні питання передопераційної підготовки, зокрема, у стоматології).

Велика увага в педагогіці і психології приділяється мотиваційному аспекту навчальної діяльності (І.А. Зимова, А.А. Реан, Н.В. Кучерява). Практично всі дослідники, що займаються проблемами навчання, перш за все, звертаються до вивчення ставлення студентів до навчання як одному з факторів навчального процесу. Не менше уваги приділяється розвитку пізнавальних процесів в учнів, формуванню активності і самостійності інтелектуальної діяльності, розвитку творчості у навчальній діяльності.

У сучасній освіті викладачеві слід відмовитися від ролі ретранслятора і контролера знань, зайнявши позицію людини, ефективно керуючого психічним розвитком майбутнього професіонала, стресостійкого та конкурентноспроможного фахівця. Більшості студентів потрібна реальна допомога в правильній організації розумової актив-

ності. Вони не вміють проводити науково-дослідну і пошукову роботу, яка є найважливішим засобом для розвитку творчого інтелектуального потенціалу.

Отже, глобальною метою викладача стає розвиток у студентів високої навчальної активності, орієнтація молодих людей на евристичні та дослідницькі способи вирішення навчальних завдань, підвищення рівня розумової самостійності, навчальної самоорганізації, розвиток самоконтролю і професійної самосвідомості студентів.

На жаль, педагогічний досвід свідчить про вельми невисокої мотивації студентів стоматологічного факультету до неформального засвоєння програмних основ знань з медичної психології і, відповідно, специфічних розділів, особливо необхідних лікарю-стоматологу.

Першим значущим чинником слабкої мотивації студентів є об'єктивна трудність засвоєння ними програмного матеріалу через його незвичності і великий обсяг матеріалу занять (і сторінок), пропонування для засвоєння в обмежену кількість навчальних годин.

Але, тим не менш, слід враховувати, що для кожної професійної діяльності характерним є свій набір особистісних якостей. Специфіка професійної діяльності стоматолога включає в себе: високий ступінь технологічності в поєднанні з тонкою ручною роботою; жорстку регламентацію діяльності у зв'язку з високою відповідальністю за здоров'я і життя пацієнтів, високий рівень творчості лікаря як дослідника і скульптора. Специальність лікаря-стоматолога характеризується високим ступенем шкодочинності і небезпеки виробничого середовища, тяжкістю та емоційною напруженістю трудового процесу; необхідністю відповідати активно розвиваємо стоматологічній науці і практиці через високу комерціалізацію стоматологічної практики.

Також слід враховувати, що стоматологічна діяльність, на відміну від більшості

медичних практик, пов'язана з постійною роботою з гострим болем пацієнта. Практично всі маніпуляції супроводжуються досить інтенсивними больовими відчуттями. Переживання больових відчуттів впливають не тільки на стан пацієнта, але і на самого фахівця. Больові відчуття хворого, бажання мінімізувати біль, внутрішній опір пацієнта, його страх перед стоматологічними маніпуляціями викликають у стоматолога високу емоційну напругу, що призводить до швидкого емоційного вигорання. Нерідко це нівелюється вживанням алкоголю. [6]

Вивчення студентами медичної психології дозволяє їм усвідомити свої слабкі і сильні сторони, особистісні особливості, стратегію реагування в критичних ситуаціях. Вже в процесі навчання можна визначити, хто із студентів-стоматологів з високою часткою ймовірності стане успішним фахівцем, і хто напевно ним не стане.

Ті студенти, які мають знижений рівень алекситимії і високий рівень мотивації, а також активні в громадському житті факультету, мають широкий рівень інтересів і захоплень, мають всі можливості стати успішними фахівцями. Вони в процесі практичних занять зацікавлені у виконанні завдань і отриманні більш високих оцінок, організовані, вчасно виконують всі завдання, не мають пропусків без поважної причини і запізнь на заняття.

Ті ж студенти, у яких спостерігався низький рівень мотивації досягнення успіху і переважала «мотивація уникнення невдач», менш схильні до досягнення успіху в професійній діяльності. У них в установах проявлявся реалізм, що фіксує їх низькі реальні можливості діяльного втручання в навколишні події. Вони не орієнтовані на очікування успіху, що знижує можливості досягнення високих результатів навчання. Дану групу студентів характеризує відсутність зацікавленості в результатах свого навчання, на заняттях вони пасивні, схильні

до пропусків лекцій і занять, частіше мають академічні заборгованості.

Таким чином, дифференційне значення для майбутніх професійно успішних стоматологів мають наступні особистісні характеристики: когнітивні (пізнавальна активність, творча спрямованість особистості, об'єктивність та оперативність клінічного мислення, професійний досвід), мотиваційні, емоційно-вольові та комунікативні.

Крім того, не можна бути лікарем, не вдосконалюючись постійно в професії, особливо коли медицина немислима без досягнень науково-технічного прогресу. За всю історію медицини в клятву Гіппократа було внесено єдине доповнення - «Клянуся навчатися все життя ...» - II Світовим деонтологічним конгресом у Парижі. Ціна лікарського незнання чи напівзнання занадто цінна - це життя людини.

Професія лікаря вимагає не тільки міцних знань, а й істинної вихованості, під якою потрібно розуміти ерудованість, культуру мовлення та поведінки, почуття гумору тощо. Лікар лікує не тільки дією, але і словом. Навіть його зовнішній вигляд надає важливе значення для результату лікування. Одним з найважливіших факторів майбутньої успішності є оволодіння студентами технологією ділового спілкування в системі «лікар-пацієнт», оскільки професійне спілкування виступає як особливий вид професійної діяльності стоматолога і пронизує всі етапи діагностичного та лікувального процесів. Професіоналізм лікаря включає не тільки технологічну майстерність, а й мистецтво впливу на пацієнта.

Найбільш оптимальною позицією у взаємодії з пацієнтом є активність лікаря. Лікар переконує, спонукає, досягає своєї мети. При цьому професійне спілкування стоматолога будується з урахуванням намагань пацієнта: бажання бути зрозумілим, «почутим», «побаченим», «оціненим»; прагнення реалізувати свої права на отримання всебічної та вичерпної інформації; згоду на конкретні

лікарські маніпуляції і запропоновану вартість лікування. Помилки у професійному спілкуванні стоматолога формують жорсткі стереотипи в роботі лікаря, які відображають його властивості, а не особливості пацієнта; нівелюють особистість пацієнта, збільшують фізичні та психологічні витрати лікаря.

Умови роботи лікаря-стоматолога пред'являють підвищені вимоги до стану їх нервово-психічного здоров'я. Поширеність сформованого синдрому емоційного вигорання серед лікарів-стоматологів становить 7,3%, а окремі ознаки синдрому емоційного вигорання виявлені в 57,3% випадках, що свідчить про високий рівень професійного психоемоційного напруження у лікарів-стоматологів. Важливим у профілактиці синдрому емоційного вигорання у стоматологів є профорієнтація і викладання деонтології та медичної психології у медичних Вузах з акцентом на професійний стрес і синдрому емоційного вигорання, це стосується також курсів підвищення кваліфікації або на робочому місці психологами, які входять або мають входити до штату лікувальної установи.

Проведення практичних занять з медичної психології та їх засвоєння студентами-стоматологами мають сприяти формуванню

та розвитку особистісних характеристик, що дозволяють студентам-стоматологам більш успішно оволодівати навичками обраної спеціальності і запобігти в подальшому розвиткові професійного стресу та синдрому емоційного вигорання.

У процесі вивчення медичної психології студенти починають розуміти, що обрана ними професія лікаря вимагає не тільки здатності до самопожертви, а й певних якостей особистості, що дозволяють успішно спілкуватися з хворими в екстремальних умовах і в повсякденній роботі, працювати, не знижуючи ритму і якості роботи протягом діб, зберігаючи рівний, гарний настрій, здатність заспокоїти хворого, додати йому віру в одужання.

Таким чином, необхідною умовою професіоналізму майбутнього лікаря-стоматолога є наявність у нього високого рівня психологічної підготовки, що дозволяє йому ставитися до хворого як до особистості, індивідуальності і на цій основі будувати з ним діалогічну взаємодію. Засвоєння програми з медичної психології допоможе майбутнім стоматологам легше пристосуватися до сучасної ситуації, не втрачаючи головного, що повинно завжди бути присутнім в роботі лікаря, - гуманності, почуття обов'язку і відповідальності, здатності до творчості.

### ЛИТЕРАТУРА:

1. В. Н. Запорожан. Нооэтика в этическом кодексе медицины XXI столетия. Одесса, Одесский мед. университет, 2011, 165 с.
2. Зеркало недели №10 (639) 17-23 марта, 2007. Парадигма профессора Бажоры.
3. Аругунов А.В. Изучение синдрома эмоционального выгорания у врачей-стоматологов и методы его профилактики. Автореферат дисс. канд. мед. Наук, М., 2004, с.27.
4. Айер У. Психология в стоматологической практике Спб: Питер, 2008— 224 с.
5. Бойко В.В. Распознавание и преодоление страха на стоматологическом приеме // «Институт стоматологии» №2 (19), 2003, С.6-9.
6. Винокур В.А. Профессиональный стресс у медицинских работников и его предупреждение. // Гедеон Рихтер в СНГ. Научно-информационный медицинский журнал. №4 Зима 2001 г.
7. Истомина Е.В. Деонтологическое поведение стоматолога ортопеда в зависимости от характерологических особенностей пациентов. Автореферат канд. мед. наук. М., 2007.- 21 с.
8. Ларенцова Л.И., Смирнова Н.Б. Взаимодействие врача и пациента -психология гармоничных взаимоотношений. Учебно методическое пособие к практическим занятиям со студентами. М., 2008, 108 с
9. Юрьева Л.Н. Профессиональное выгорание у медицинских работников: Формирование, профилактика, коррекция-К.:Издательство Сфера, 2004.- 272 с.
10. Freeman R. The Psychology of Dental Patient Care, 2000, London: DDJ Books.